

Notitie begrazing Overlegorgaan

01 mei 2025

Inleiding

Onderliggende notitie beoogt voortgang te geven op het proces en de inhoud rondom het begrazingsplan voor de natuurgebieden op Schiermonnikoog. Als eerste wordt beschreven wat er tot nu toe is gebeurd en hoe de planning er na het OverlegOrgaan uitziet. Als tweede beschrijft de notitie de eerste inzichten over de begrazing. Een concept begrazingsplan zal op 09 mei worden gepubliceerd voor reacties.

Waarom begrazing?

Sinds de jaren '70 groeit het duingebied van Schiermonnikoog in hoog tempo dicht met bos, struweel en stugge grasachtigen als duinriet en zandzegge. Hiervoor zijn verschillende oorzaken: een hoge stikstofdepositie, een desastreuze achteruitgang van het konijn en het door menselijke ingrepen beteugelen van de dynamiek.

Het beheer van Natuurmonumenten is erop gericht om de verruiging in de duinen terug te dringen. Dit doet zij in opdracht van de provincie Fryslân, die verantwoordelijk is voor het behalen van de Natura 2000-doelstellingen voor het gebied. Dit beheer bestaat uit:

- Herstel van dynamiek, zoals het stimuleren van verstuivingen en het herstellen van zoet-zoutverbindingen.
- Beheeringrepen. Omdat het herstel van dynamiek niet overal mogelijk is, voert Natuurmonumenten beheermaatregelen uit zoals maaien, plaggen, kappen van bos en struweel en het inzetten van begrazing.

Begrazing is geen doel op zich. Begrazing is een van de maatregelen die we inzetten om de natuurdoelstellingen die voor het eiland gelden te halen. Wel heeft begrazing een aantal voordelen in vergelijking met mechanisch beheer. Zo komen grazers op plekken waar maaimachines niet kunnen komen en zorgen ze voor veel variatie in het gebied.

Naar een nieuw begrazingsplan

In het Beheer- en Inrichtingsplan + uit 2011 heeft het Nationaal Park de keuze gemaakt om de begrazing in de duinen uit te breiden. In 2014 heeft Free Nature in opdracht van het Nationaal Park een begrazingsplan opgesteld. Het begrazingsgebied met Sayaguesa's en Exmoors van 100 hectare ten oosten van de Prins Bernhardweg is hier het resultaat van. In 2019-2020 heeft de Provincie Fryslân deze begrazing geëvalueerd. De voornaamste conclusie was dat de begrazing positief uitpakt op de natuurwaarden in het duingebied. In oktober 2020 is het evaluatierapport besproken in het Overlegorgaan van het Nationaal Park. Het Overlegorgaan heeft Natuurmonumenten gevraagd de uitbreiding van de begrazing verder uit te werken. Ook het recent vastgestelde Ambitieplan van het Nationaal Park noemt begrazing als een belangrijk middel om de duinen open te houden. Het opstellen van een vernieuwd begrazingsplan staat op de uitvoeringsagenda van het Nationaal Park. Het begrazingsplan vormt ook een belangrijke bouwsteen voor het de nieuwe Gebiedsvisie van Natuurmonumenten, die later dit jaar zal worden opgesteld.

Aanpak en betrokkenheid tot nu toe

In de loop van 2024 is gestart met het opstellen van een nieuw begrazingsplan. Daarbij is de inzet geweest om belanghebbenden goed gelegenheid te geven hun inbreng te leveren. Dit proces is opgezet en vormgegeven in een nauwe samenwerking tussen Natuurmonumenten en het Nationaal Park. Daarbij zijn de volgende stappen gezet:

- Wekelijks inloopuur;

- Alle informatie beschikbaar voor iedereen via SchitterendSchiermonnikoog.nl, met doorverwijzingen van de websites van het Nationaal Park en Natuurmonumenten;
- Gesprekken met specifieke personen en stakeholdergroepen;
- Gesprekken met overheden
- Drie dorpsavonden en vier thema-sessies;
- Communicatie via de Dorpsbode en huis-aan-huis brieven

Inloopuur

Vanaf de laatste week van november tot en met april is er wekelijks inloopuur geweest voor iedereen met vragen of opmerkingen, behalve in schoolvakanties. Hiervan is goed gebruik gemaakt. Tot en met april zijn elke week mensen en vertegenwoordigers binnengelopen en dat heeft tot goede input en gesprekken geleid. De informatie, vragen en aandachtspunten zijn verwerkt in het concept begrazingsplan.

SchitterendSchiermonnikoog

Vanaf eind 2024 is de communicatie ingericht via SchitterendSchiermonnikoog.nl. Zodat alle informatie voor iedereen vindbaar is op één vaste plek. Daar zijn relevante documenten te vinden en het geeft alle informatie over de betrokkenheid van stakeholders. Ook zal in begin mei een enquête uitgezet worden onder het vaste panel van SchitterendSchiermonnikoog over specifieke dilemma's en keuzes in het concept begrazingsplan. De websites van Natuurmonumenten en het Nationaal Park voorzien natuurlijk in doorverwijzingen en links naar SchitterendSchiermonnikoog.

Gesprekken met specifieke personen en stakeholdergroepen

Naast het inloopuur is er moeite gestoken om aanvullend contact te maken met vertegenwoordigers van de verschillende belangen in het dorp. Niet iedereen komt naar het inloopsprek uur. Belangrijke groepen zijn bijvoorbeeld: de agrarische ondernemers, ruiters/paardenbezitters/manege, hondenbezitters, mensen met specifieke kennis over konijnen of over maaien in de duinen/kwelders en natuurlijk de G5. De agrarisch ondernemers zijn allemaal individueel bezocht, er zijn gesprekken geweest met vertegenwoordigers, er is gesprek geweest met de groep als geheel, er is inbreng geleverd op het Breed Overleg van Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog (VBS), er is apart contact geweest met agrariërs die meer dan gemiddeld interesse tonen in natuurbegrazing, er is overleg geweest met organisaties die de agrariërs ondersteunen, etc.. Over aspecten die ruiters aangaan is individueel contact geweest met vertegenwoordigers en de manege en is een thema-middag en -avond georganiseerd waar veel informatie opgehaald. Hetzelfde geldt voor hondenbezitters. Wat betreft konijnen experts: er zijn een aantal mensen op het eiland met meer dan gemiddelde interesse en kennis over konijnen. Daar zijn meerdere gesprekken mee geweest en ze hebben een heleboel zinvolle informatie ingebracht. Ook is er informatie uitgewisseld over maaien in relatie tot begrazing met twee mannen die decennia historie en ervaring overzien. Tot slot is er op meerdere momenten overleg en contact geweest met de groep die zich de G5 noemt en zeer verbonden is met de natuur op Schiermonnikoog. Ook die informatie is doorgegeven aan de auteur(s) van het begrazingsplan. Los daarvan zijn er uiteraard ook diverse individuen geweest die bellen, mailen of even iemand aanschieten en een aandachtspunt meegeven.

Gesprekken met overheden

Er zijn gesprekken geweest met de gemeente, het Wetterskip, Rijkswaterstaat en de provincie. Zowel over de inhoud van begrazing, over dilemma's tussen doelen en beheerkeuzes, over de participatie, etc.

Dorpsavonden en thema-sessies

Eind januari is een eerste dorpsavond georganiseerd in de Stag: start van het inspraakproces. Opkomst 25 mensen. De bijeenkomst is opgenomen en gestreamd en uiteindelijk hebben nog bijna 100 mensen de bijeenkomst op afstand teruggekeken.

Eind februari is een thema-sessie (middagdeel en avond deel) georganiseerd over ruiters en honden in relatie tot begrazing. Opkomst pakweg 12 mensen in totaal. Er zijn aantekeningen gemaakt die weer zijn verwerkt voor het begrazingsplan.

Begin maart is een thema-sessie georganiseerd over konijnen en begrazingseenheden en keuze voor rassen van graasdieren. Opkomst 4 personen. Er zijn aantekeningen gemaakt die zijn verwerkt voor het begrazingsplan.

Begin april is weer een brede dorpsavond georganiseerd in de Stag, wederom gestreamd en opgenomen. Opkomst rond de 40-45 mensen in de Stag, daarnaast is er nog meegekeken met de stream. De video is ook daarna nog door veel mensen nagekeken.

Begin mei is er een korte presentatie over het concept begrazingsplan op de avond die wordt georganiseerd door het Nationaal Park.

Dorpsbode en huis-aan-huis brieven

Vanaf eind november tot en met juni en wellicht ook nog daarna staat in iedere (maandelijkse) Dorpsbode een korte voortgang van het proces rond begrazingsplan. Natuurlijk met contactgegevens voor vragen en opmerkingen.

De Dorpsbode informatie is aangevuld via huis-aan-huis brieven bij belangrijke momenten zoals de Dorpsavonden in januari en april en de thema-sessies in februari en maart. Zodat met zekerheid ieder huishouden op de hoogte is gesteld.

Conclusie

Er is behoorlijke inzet gepleegd om iedereen gelegenheid op inbreng te geven. Van die ruimte om inbreng te geven is ook goed gebruik gemaakt: de bewoners en bezoekers van Schiermonnikoog zijn enorm betrokken bij hun omgeving. De input van mensen en vertegenwoordigers heeft ook veel relevante aandachtspunten opgeleverd die een plek krijgen in het concept begrazingsplan. Zoals altijd: ook hier geldt dat niet elke wens of opmerking kan worden gehonoreerd. Sommige wensen en meningen staan haaks op elkaar. Het is dan aan de beheerder (Natuurmonumenten) in overleg en afstemming met bevoegde gezagen en het Nationaal Park om hier verstandige keuzes in te maken

Stappen en betrokkenheid komende maanden

08 mei	Dorpsavond van het Nationaal Park: een korte presentatie over de inhoud van het concept begrazingsplan
09-21 mei	Concept begrazingsplan is voor iedereen beschikbaar om reactie te geven
22 mei	OverlegOrgaan: de leden van het OO kunnen desgewenst hun aanbevelingen en hun advies meegeven over het proces en de voortgang van het begrazingsplan, de hoofdlijnen van de inhoud zoals in deze notitie verwoord en men kan vanaf 09n mei uiteraard ook het gehele concept meelezen.
Juni	Natuurmonumenten verwerkt alle reacties en de adviezen van de leden van het OO tot een definitief begrazingsplan.
Juni-sept	Op basis van dit begrazingsplan wordt de uitvraag voorbereid Dit gaat hand in hand met duidelijkheid verkrijgen over de financiële kaders en de formele kaders voor de uitvraag
Najaar	Start uitvraag
Q1 of Q2 '26	Start begrazing nieuwe vorm

Concept begrazingsplan

Het nieuwe begrazingsplan focust met name op het behoud en herstel van het open duinlandschap. De belangrijkste knelpunten in het beheer op Schiermonnikoog liggen bij de zogenaamde Grijze Duinen, een Natura 2000-habitatype dat internationaal sterk onder druk staat. Hierbij zien we een belangrijke rol voor het konijn. We houden echter ook rekening met het gegeven dat er overal in West-Europa maatregelen plaatsvinden om konijnen terug te krijgen, maar dat het op veel plekken niet lukt. Daarom, en omdat veel gebieden inmiddels zo verruigd zijn dat ze voor konijnen niet meer geschikt zijn, zetten we ook in op de uitbreiding van begrazing met grote grazers.

Konijn

Om konijnen terug te krijgen in het duin voeren we de komende jaren de volgende acties uit:

- In 2025 inzicht krijgen in de actuele verspreiding van het konijn op Schiermonnikoog.
- In 2026 per deelgebied een besluit nemen of we hier verder inzetten op habitatverbetering op grootschaligere wijze of de stap nemen naar het uitzetten van konijnen

-

Als we kiezen voor bijplaatsing gelden de volgende actiepunten:

- Bepalen waar we de konijnen vandaan kunnen halen.
- Bepalen wat de beste methode van bijplaatsing is. Hierbij staan we in nauw contact met Staatsbosbeheer op Vlieland waar een recente herintroductie van van de Maasvlakte afkomstige konijnen succesvol lijkt te zijn.
- Wat zijn de ervaringen (en realistische mogelijkheden) van 'kweken' op locatie.
- Eventueel aanvullende maatregelen uitvoeren (kunstburchten, holen graven).
- Vergunningen regelen
- Een plan maken hoe we predatie van de kwetsbare (bestaande of net uitgezette) konijnenpopulaties voorkomen. Aanpak verwilderde katten. Dit bekijken we ook op plekken waar we niet bijplaatsen maar inzetten op habitatherstel.

Grote grazers

Om de duinen open te houden zijn grote grazers essentieel. Als grote grazers kijken we op Schiermonnikoog naar runderen, paarden, geiten en schapen, waarbij een combinatie van soorten binnen een gebied zorgt voor de hoogste natuurwaarden. Soorten als edelhert, wisent en waterbuffel vallen vanwege de complexiteit die het beheer hiervan met zich meebrengt buiten dit plan.

We hebben de wens om de begrazingseenheden zo groot mogelijk te maken en zoveel mogelijk met elkaar te verbinden. Daarnaast houden we rekening met de recreatieve belangen in het duingebied. Voor het verbinden van gebieden is nadere afstemming met belanghebbenden nodig. Niet alles zal in één keer mogelijk zijn. Het realiseren van grote begrazingseenheden zal daarom in fasen moeten plaatsvinden.

Acties in de eerste fase:

- De huidige begrazingsgebieden blijven voorlopig in stand.
- Daarnaast zijn er drie gebieden waar het inzetten van (extra) begrazing urgent is:
  - Noorderduinen en Kapenglop. Hier zetten we in op begrazing met runderen en paarden.
  - Westerduinen. Hier zetten we in op winterbegrazing met (eilander) paarden en drukbegrazing met geiten of schapen.
  - De Kobbelduinen en westelijke Binnenkwelder. Hier is de graasdruk van melkvee als gevolg van de extensivering in de polder afgenomen. Met de eilander agrariërs gaan

we in gesprek over de inzet van een ander rundertype in de ruige delen van het gebied.

Geiten en schapen

Deze dieren kunnen aanvullend ingezet worden bij paarden- of runderbegrazingen. Maar ze doen ook goed werk in de vorm van 'drukbegrazing' in specifieke deelgebieden. Drukbegrazing is intensieve, kortdurende begrazing gericht op specifieke planten die men wil terugdringen. Bijvoorbeeld om gewas weg te halen dat vestiging en overleven van konijnen in de weg staat in de Westerdunnen.

Overige maatregelen

Naast begrazing zijn er ook andere maatregelen nodig om de open duinen te herstellen. In het concept begrazingsplan worden deze benoemd, maar deze moeten vervolgens nog nader worden uitgewerkt:

Herstel van kustdynamiek

Dit is een onderdeel van de Duin- en dijkversterking.

Herstel van hydrologie

Hiervoor lopende verschillende sporen: de ontwikkeling van een grondwatermodel, het Integraal Waterplan van de Provincie, een ecohydrologisch onderzoek van Natuurmonumenten en binnenkort een Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA) door de provincie.

Verwijderen bos en struweel

Waar is het verwijderen van bos en struweel ten behoeve van open duinen een goede aanvullende maatregel? Dit zal een plek krijgen in de Gebiedsvisie van Natuurmonumenten en in het nieuwe beheerplan Natura 2000

Maaibeheer

Maaibeheer, zowel in de duinen als op de kwelder. Natuurmonumenten en de eilander boeren zijn in gesprek over een maaiproef op de kwelder.

Loslopende honden

Loslopende honden zijn een probleem in combinatie met begrazing: het zorgt bijvoorbeeld voor meer hekken dan nodig en wenselijk is. Loslopende honden zorgen voor overlast bij andere bezoekers, zorgen voor verstoring van weidevogels bij de boeren en zorgen voor gevaarlijke situaties en onwenselijke toestanden bij graasdieren. De meeste loslopende honden zijn niet onder appèl. Er is praktisch geen toezicht en handhaving op Schiermonnikoog. Aanpak van dit vraagstuk vraagt samenwerking en commitment. Samenwerking van alle partijen die een rol hebben of kunnen bijdragen aan de oplossing, zoals de gemeente, het Wetterskip, de politie en Natuurmonumenten, VBS en wellicht ook vrijetijdsondernemers. Er is samenwerking nodig in communicatie, als in toezicht en handhaving en het verdient aanbeveling het onderwerp in het op enige wijze in het dorp te agenderen zodat mensen onderling weer in gesprek gaan hierover.